

Kas yra akademinės disciplinos ir kaip įmanoma mąstyti tarpdiscipliniškumą?

KĘSTAS KIRTIKLIS

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Filosofijos istorijos ir logikos katedra, Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius

El. paštas: kestutis.kirtiklis@fsf.vu.lt

Straipsnyje nagrinėjamos prielaidos, leidžiančios formuluoti pačią tarpdisciplininių tyrimų idėją. Šiam tikslui apžvelgiamos trys šiuolaikinės teorijos, apibrėžiančios disciplinas. Dvi iš jų, įkvėptos mokslo sociologijos ir antropologijos, laikosi neesencialistinės pozicijos ir apibrėžia discipliniškumą taikydamos išorinius – socialinius ir politinius – kriterijus. Trečioji pozicija pateikia esencialistinį apibrėžimą, paremtą disciplinos vidine metodologine koherencija. Straipsnyje tvirtinama, jog tarpdisciplininių tyrimų idėja adekvačiai kyla tik iš neesencialistinio požiūrio į disciplinas.

Raktažodžiai: akademinės disciplinos, tarpdiscipliniškumas, mokslo sociologija, socialinių mokslų metodologija

ĮVADAS

Tarpdiscipliniškumas¹, įsitvirtinęs tiek akademiniam socialinių mokslų žodyne, tiek ir pačiame akademiniam pasaulyje po Antrojo pasaulinio karo (Wallerstein et al. 2002: 51–52), neabejotinai yra virtęs pastarojo laikotarpio akademinio burtažodžiu, kurio visuotinai priimtą apibrėžimą pateikti itin sunku. Viena vertus, itin dažnai praktiniu lygmeniu tarpdisciplininių tyrimų pobūdis yra būtinoji sąlyga norint prisibelsti į tyrimus finansuojančių institucijų pinigines ir gauti finansavimą. Antra vertus, teoriniu požiūriu tarpdiscipliniškumas dažnai laikomas jau nebe siekiamybe, bet veikiau nūdienos intelektualinio klimato atitikimu, kai joks socialinis ar humanitarinis tyrimas jau nebepajėgia išvengti „sumišusių žanrų“ (Geertz 2005). Šis teorinių ir metodologinių „žanrų maišymasis“ kvestionuoja jau spėjusias nusistovėti akademinės tikrovės kategorijas – disciplinas, jų pagrįstumą bei efektyvumą, siūlydamas esą veiksmingesnes, labiau tiek sudėtingą socialinę tikrovę, tiek ir šiuolaikinio pažinimo specifiką atspindinčias alternatyvas. Šiame alternatyvų sąrašė greta tarpdiscipliniškumo dar minimi daugiadiscipliniškumas (Backhouse, Fontaine 2010: 12), transdiscipliniškumas (Kanišauskas 2011) ar net postdiscipliniškumas (Herbst 2008)².

Tačiau susidūrusieji su tarpdiscipliniškumu praktiškai neretai pripažįsta, jog, nepaisant mokslo biurokratijos institucijų reikalavimų ir disciplinų stabilumui nepalankios nuolat

¹ Terminai *tarpdiscipliniškumas* ir *interdiscipliniškumas* vartojami sinonimiškai. Pirmasis, sulietuvintas, variantas pasirinktas dėl santykinai didesnio populiarumo lietuviškame akademiniam žodyne. Tą populiarumą patvirtina *Google* ar bet kurioje kitoje internetinėje paieškos sistemoje randami duomenys.

² Apie įvairių discipliniškumo peržengimo projektų skirtumus žr. S. Kanišausko straipsnį „Transdisciplininis projektas: proveržis į mokslų ir praktikos sintezę“ (2011).

kintančios akademinės aplinkos, tarpdiscipliniškumas gana dažnai veikia balansuodamas tarp tyrimų grupių, susiburiančių ir išsiskirstančių *ad hoc*, ir tokių tarpdisciplininių tyrimų, kurie netrukus virsta daugiau ar mažiau pripažintomis ir gerbtinomis disciplinomis. Pirmosios strategijos atvejų – apstu, antrasis ne toks gausus, tačiau turintis žymių atstovų, tokių kaip, pavyzdžiui, biochemija, kurių tarpdisciplinine, o veikiau disciplinine sėkme niekas neabejoja.

Tad nepaisant oficialaus vyraujančio požiūrio, disciplinos neabejotinai išlieka šiandienos akademijos atskaitos tašku, vis dar lemiančiu tiek jos institucinę, tiek intelektualinę struktūrą (plg. Viliūnas 2004: 287). Žinoma, visiškai teisėtai galima klausti, kiek toks oficialusis požiūris atspindi realų mokslininkų požiūrį į disciplinas ir tarpdiscipliniškumą.

Dar vienas visiškai teisėtai kylantis klausimas – kas gi yra tarpdiscipliniškumas? Ar jis tėra tik preliudija naujų disciplinų kūrimuisi, ar gali sėkmingai savarankiškai funkcionuoti? Galiausiai, ką reiškia akademinė disciplina: ar ji yra tam tikra akademinio pasaulio „natūralioji rūšis“, ar viso labo konstruktas, suburtas dėl tam tikrų (nebūtinai mokslinių) tikslų, ir kuo ji skiriasi nuo tarpdisciplininio tyrimų lauko? Kaip skirtingi discipliniškumo apibrėžimai veikia tarpdiscipliniškumo sampratą ir numato tokios veiklos galimybę?

Šie klausimai filosofų (net socialinių mokslų filosofų) keliami nedažnai. Pastarieji paprastai tenkinasi debatų dėl mokslų vienovės analize, tam domėdamiesi bendraisiais metodologiniais humanitarinių ir socialinių mokslų klausimais (Gedutis ir Kraniauskas 2013: 24–53) ir atskiroms disciplinoms neskirdami pakankamai dėmesio, nors vargu ar kas ginčytųsi, kad „šiandieną discipliniškumo (dalykiškumo) ir jo atmainų supratimas aktualus ne tik mokslo vadybai, mokslo kultūrai ir filosofijai bei jų studijoms, bet ir praktinei veiklai“ (Kanišauskas 2011: 107–108).

Vienas iš nedaugelio Lietuvos filosofų, analizavusių mokslo disciplinų santykius ir galimybes jas derinti ir / ar peržengti, Saulius Kanišauskas konstatuoja: „Skirtingos paminėtų terminų [transdiscipliniškumo, tarpdiscipliniškumo ir t. t. – K. K.] interpretacijos kelia svarbų klausimą: *kokiais kriterijais buvo vadovautasi* juos kuriant? Atsakymą į šį klausimą literatūroje neradau. Joje apsiribota tik skirtingų disciplinų *sąveikų apibūdinimu*“ (Kanišauskas 2011: 109–110).

Dera pažymėti, jog tarpdisciplininio / transdisciplininio tyrimo sąlygų klausimą, į kurį sakosi neradęs atsakymo, Kanišauskas kelia gamtos mokslų kontekste. Šiame straipsnyje santykis tarp disciplinų sampratų ir su ja susijusios tarpdisciplininių tyrimų sampratų ar net šių tyrimų pamanomumo, t. y. galimybės neprieštaringai apie juos mąstyti, – iš socialinių ir humanitarinių mokslų pozicijų nagrinėjama problema. Išsamiam tarpdiscipliniškumo sąvokos nagrinėjimui nepakaktų kuklios apimties straipsnio, tam reikėtų nemažos monografijos, mat tektų išanalizuoti ne tik gausybę mokslinėje literatūroje pateikiamų šitokios priegijos sampratų, bet ir daugybę biurokratinių dokumentų – kvietimų teikti paraiškas moksliniams tyrimams, institucijų steigimo dokumentų, mokslo plėtros strategijų ir t. t. Tad šiame straipsnyje apsiribota tik trijų svarbių ir ganėtinai populiarių discipliniškumo sampratų – sąlyginai jas galima pavadinti sociologine, antropologine ir metodologine – bei jų požiūrio į tarpdiscipliniškumą apžvalga.

Nagrinėjant šiuolaikiniuose mokslų metatyrimuose populiarius požiūrius į disciplinas šiame straipsnyje teigiama, jog tarpdiscipliniškumo koncepcija yra tiesiogiai susijusi su neesencialistiniu požiūriu į mokslines disciplinas, kitaip tariant, manant, jog disciplinos turi tam tikrų esminių bruožų, atskiriančių jas nuo kitų, mąstyti apie tarpdisciplininių tyrimų galimybę yra vargiai įmanoma.

SOCIOLOGINIS POŽIŪRIS Į DISCIPLINAS

Bene labiausiai šiuolaikinėje mokslo sociologijoje bei mokslo ir technologijų tyrimuose (*science and technology studies*) paplitęs požiūris³ į disciplinas, discipliniškumą ir tarpdiscipliniškumą yra tas, kad disciplinos nėra „natūralios akademinio pasaulio rūšys“, jos neturi jokių esminių, tik joms būdingų ir iš esmės nekintančių bruožų ir kad disciplininę šiuolaikinio mokslo sistemą geriausiai paaiškina įvairūs mokslo atžvilgiu išoriški (socialiniai ir politiniai) veiksniai. Mokslo sociologas Liutauras Kraniauskas tokį požiūrį vadina analitiniu ir apibūdina šitaip: „analitinės tradicijos atstovai domisi ne atskiros disciplinos idėjų ar žinijos vidine raida, bet žinijos socialinio atsiradimo sąlygomis – kaip atsiranda, formuojama, reprodukuojama disciplina ir jos žinios, kokie socialiniai procesai vyksta juos formuluojančioje bendrijoje, kokią įtaką žinojimui, jo formoms ir turiniui turi asimetriški galios santykiai akademinėje bendruomenėje ir visuomenėje, kaip mokslinis pažinimas paveikiamas kitų visuomeninio gyvenimo sričių ir pan.“ (Kraniauskas 2002: 70–71).

Šiame straipsnyje ginamam teiginiui pakaks ir glaustesnės sociologinės sampratos formuluotės, kurią straipsnyje „Kas yra disciplinos? Ir kuo nuo jų skiriasi tarpdiscipliniškumas?“ yra pateikęs amerikiečių socialinių mokslų filosofas Stephenas Turneris (2000)⁴. Jis nurodo, jog pagrindinis akademinų disciplininių padalinių bruožas yra tas, jog jie gali pakeisti vienas kitą (*interchangeable*) (Turner 2000: 46). Kitaip tariant, kurios nors konkrečios disciplinos universitetinę katedrą galima be nuostolių pakeisti kito universiteto atitinkamos disciplinos katedra: taigi Vilniaus universiteto sociologijos katedra neturėtų būti diskomforto perkelta į Klaipėdos universitetą, Klaipėdos – į Kembridžą, Kembridžo – į Kuala Lumpurą ir taip toliau. O tarpdisciplininių tyrimų centrų atveju toks sukeitimas vargiai įmanomas, mat jie tarpusavyje varijuoja gerokai labiau.

Kas užtikrina tokį vidinį disciplinos ir jos institucinių padalinių lygiavertiškumą? Sociologinė discipliniškumo teorija tvirtina, jog šitokį pakeičiamumą užtikrina pati disciplinos, kaip kolektyvinio individų junginio, specifika. Ji apibrėžiama taip: 1) netgi būdami skirtingose mokslo įstaigose disciplininiai junginiai išlaiko tą patį pavadinimą (tai nominalioji disciplinos apibrėžimo dalis); ir 2) akademinės disciplinos sukuria savotiškas disciplinines rinkas, kurios teikia diplomus (išsilavinimą⁵) savo absolventams bei įdarbina atitinkamos disciplinos diplomus turinčius savo ir kitų institucijų absolventus (Turner 2000: 47); tokios disciplininės rinkos yra ne tik nacionalinės, bet ir tarptautinės. Kitaip tariant, du pagrindiniai, maža to, vieninteliai tikri, disciplinos bruožai yra tapatybė (*identity*) ir mainai (*exchange*) (Turner 2000: 51).

Nominaliajia apibrėžimo dalimi Turneris teigia, jog mokslininkų prisiskyrimai vienai kuriai konkrečiai disciplinai yra veikiau frivoliškas jų pačių veiksmas, neturintis jokio fundamentalaus pagrindo: sociologu, ekonomistu ar botaniku tampama nusprendus prisijungti prie disciplininės tyrėjų bendruomenės. Antrąją apibrėžimo dalimi tvirtinama (Turner

³ Šio požiūrio praktinis populiarumas Lietuvoje taip pat nekelia abejonių. Iš šios perspektyvos nagrinėta sociologija (Kraniauskas 2000; 2001; 2002; Poviliūnas 2009), filosofija (Kabelka 2012), istorijos mokslas (Švedas 2009), apskritai socialiniai ir humanitariniai mokslai (Gedutis ir Kraniauskas 2013).

⁴ Turneris anaipol nėra vienintelis metateorinis šio požiūrio proponentas. Greta jo minėtini žymūs sociologinės discipliniškumo koncepcijos atstovai Peteris Wagneris ir Bjornas Wittrockas (Wagner, Wittrock & Whitley 1991) bei Andrew Abbottas (2001).

⁵ Skirtingai nei dažnoje Lietuvos akademinėje institucijoje, Vakarų pasaulyje dažniausiai manoma, jog tarp šių dviejų reiškinų (diplomo ir išsilavinimo) egzistuoja būtinas ryšys, tad šias sąvokas galima vartoti sinonimiškai.

2000: 48), jog disciplina nėra pamanoma be institucinio jos „įsikūnijimo“ ir jo nuolatinio reprodukuavimo (pavyzdžiui, archeologas, nedirbantis instituciškai įtvirtintoje tyrėjų bendruomenėje, dažniausiai laikomas ne mokslininku, o plėšiku ir neretoje šalyje yra baudžiamas įstatymų numatyta tvarka).

Tarpdisciplininiai tyrimai sudaro gerokai margesnę intelektualinės veiklos paletę. Nors, kaip pripažįsta pats Turneris, tarpdisciplininius tyrimus sunkoka vienareikšmiškai redukuoti į kelis konkrečius siekius, apie juos nedvejojant galima teigti, jog jie siekia visai kitų tikslų nei studentų gamyba savosioms akademinėms rinkoms (Turner 2000: 56). Daugiau jokių tikslų tarpdisciplininio tyrimo bruožų Turneris nenurodo, tad panašu, kad, jo manymu, tarpdisciplininiais dariniais tektų priskirti institucionalizuotą mokslinę veiklą, dėl neatitikimo kurio nors iš dviejų minėtų disciplinos bruožų nepasiekusią disciplininio statuso.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog Turneris eksplicitiškai kvestionuoja teorinės tradicijos, bendrųjų intelektinių branduolių ar kokių nors epistemologinių veiksnių svarbą disciplinų formavimuisi ir egzistavimui (Turner 2000: 51–52). Savo ruožtu intelektualiniai veiksniai, pasak Turnerio, gali įkvėpti tarpdisciplininio tyrimų lauko formavimąsi. Savo teiginiams pagrįsti jis (Turner 2000: 48–49) pasitelkia geologijos disciplinos formavimosi JAV pavyzdį, priešindamas ją statistikai, taip ir netapusiai pripažinta atskira akademinė disciplina, nors tam tikru savosios raidos laikotarpiu ir turėjusiai tam puikių galimybių: neblogų intelektinių rezultatų pasiekusiai statistikai pritrūko institucinių veiksnių (Turner 2000: 50–51).

Tačiau čia pagrįstai gali kilti klausimas, kuri akademinio sociumo dalis priimtų tokį sociologinį akademinų disciplinų apibrėžimą, ar tokia apibrėžtis atitinka bent jau nemažos dalies nūdienos akademijoje dirbančių mokslininkų savivoką? Koks nuošimtis jų pritarų, kad disciplinos tėra save reprodukuojančios akademinės institucijos, kurias vieną nuo kitos galima skirti pagal grynai formalius Turnerio išskirtus bruožus?

ANTROPOLOGINIS POŽIŪRIS Į DISCIPLINAS

Tam tikrą būdą, kaip spręsti Turnerio teorijai kylančias problemas, yra pasiūlęs Tony'is Becheris (1989). Jis laikosi antropologinio požiūrio į akademinės disciplinas ir, skirtingai nei Turneris, didžiausią svarbą teikia ne išoriniams instituciniams, bet disciplinos vidiniams „kultūriniais“ veiksniams⁶.

Becherio atspirties taškas yra C. P. Snow (1993 [1959]) pasiūlytas ir itin didelio populiarumo sulaukęs akademinio pasaulio dalijimas į dvi kultūras – mokslinę ir humanitarinę⁷. Pasak Snow, akademinis pasaulis yra reikšmingai padalytas į dvi dalis, kurios tarsi dvi antropologinės kultūros turi savitų bruožų. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Snow pabrėžia ne pasidalijimą pagal institucines disciplinas, bet pagal konkrečių veikėjų (gamtamokslininkų ir humanitarų) savimonę.

Becheris savo ruožtu siekia parodyti, jog akademinė tikrovė yra gerokai sudėtingesnė, nei teigia dualistinė Snow perskyra, tačiau neabejotinai vadovaujasi pastarojo metodologija. Becherio manymu, disciplinos nėra vien atsitiktinai susidarę ir išsilaikantys akademiniai

⁶ Lietuviškame diskurse, tiesa, kiek kita prasme nei pats Becheris, iš jo pasiskolintą „akademinų genčių“ sąvoką yra vartoję Aldis Gedutis (2012) ir Tomas Kačerauskas (2013). Taip pat lietuviškame mokslo tyrimų diskurse Becherio teorija buvo pasitelkta ne tiek pačių disciplinų, kiek jų universitetinių pavidalų (katedrų, fakultetų) analizei. Šiuo aspektu Becherio teoriją yra taikęs Almantas Samalavičius (2006; 2010).

⁷ Buvusios Tarybų Sąjungos teritorijoje ši perskyra tradiciškai geriau žinoma kaip fizikų ir lyrikų ginčas.

dariniai. Tai žmonių grupės su konkrečiais, tik joms būdingais socialiniais ir kognityviniais bruožais, atskiriančiais jas nuo kitų. Šių bruožų egzistavimą ir perėmimą iš disciplinos kolegų pripažino patys Becherio tirtieji dvylikos skirtingų disciplinų (biologijos, chemijos, fizikos, mechaninės inžinerijos, farmacijos, ekonomikos, sociologijos, istorijos, modernių kalbų, teisės, geografijos, matematikos) atstovai. Becheris (1989: 5) pabrėžia, jog šiedvi bruožų grupės yra bent iš dalies susijusios tarpusavyje, kitaip tariant, jog disciplinai būdingi pažinimo būdai, jos narių prisiimamos intelektualinės užduotys veikia jų profesinį-socialinį gyvenimą. O kadangi šių derinių įvairovė prilygsta disciplininei įvairovei šiuolaikinėje akademijoje, dvi kultūras Becheris keičia kitu antropologiniu terminu – aibe akademių genčių.

Becheris taip pat vengia nuorodų į teorinę ar metodologinę disciplinos koherenciją, jos intelektualinį branduolį ar šių dalykų stygių. Jo siūlomi disciplinų bruožai neperžengia to, ką apie akademinę gentis iš stebėjimų sužinotų akademinio gyvenimo antropologas. Net kognityvinės kiekvienos disciplinos savybės aprašomos veikia kaip išorinio stebėjimo, o ne „introspekcinės“ ar juo labiau metateorinės analizės rezultatai: kognityviniu požiūriu mokslai išsidėsto tęstinume nuo „kietųjų“ (*hard*) ir „minkštųjų“ (*soft*) bei grynųjų (*pure*) ir taikomųjų (*applied*) mokslų; socialiniu požiūriu jie skirstytini į konvergentiškus (*convergent*) ir divergentiškus (*divergent*) bei „miestiškus“⁸ (*urban*) ir „kaimiškus“ (*rural*) mokslus.

Teigdamas, jog, pavyzdžiui, „kietųjų“, grynųjų mokslų atstovai yra linkę spiestis į „miestus“, Becheris (1989: 158) demonstruoja koreliaciją tarp disciplinų epistemologinių stilių ir jų atstovų socialumo pobūdžio. Šitaip kiekvienai paskirai disciplinai būdingas tam tikras minėtų kriterijų derinys ar bent jau specifinių proporcijų santykiai tarp jų.

Tačiau jei disciplinos įsivaizduojamos kaip tam tikros kultūros, ką tuomet reikėtų tarpdiscipliniškumas? Pasitelkus antropologinę Becherio terminiją, tarpdisciplininius tyrimus reikėtų laikyti savotiškais hibridinėmis kultūromis ar net tam tikrais „genčių maišymosi“ katilais. Kadangi Becherio disciplininių akademikų savimonės išdėstytos tam tikrame tęstinume, buvimas tarpdisciplininiuose tyrimuose viso labo reikėtų jų kiekybinį pasislinkimą, o ne kokybinę kaitą. Sekant Becherio „akademių genčių“ teorija, tarpdiscipliniškumas gali vykti tiek *ad hoc*, tiek įgyti ir tam tikras pastovesnes formas ir galiausiai virsti disciplina su tik jai būdingu kognityvinių ir socialinių savybių santykiu.

METODOLOGINIS POŽIŪRIS Į DISCIPLINAS

Maxas Steueris knygoje *Mokslinis visuomenės tyrimas* (2003) nesutinka nei su Becherio, nei su Turnerio pozicijomis ir siūlo akademinę discipliną laikyti tam tikromis veikia natūraliomis, o ne sukonstruotomis priegomis bei atkreipti dėmesį į disciplinų metodologinę vienybę. Steueris kalba tik apie socialinius mokslus, tačiau akivaizdu, jog jo teoriją galima išplėsti ir nesunkiai pritaikyti visam akademiniam pasauliui.

Pasak Steuerio, yra penki (ir tik penki!) socialiniai mokslai: antropologija, ekonomika, politikos mokslai, socialinė psichologija ir sociologija. Šių mokslinių disciplinų skyrimas anaipol nėra atsitiktinis, jis nepriklauso nuo išorinių administracinių veiksnių, dar daugiau,

⁸ Terminus „miestiškas“ ir „kaimiškas“ Becheris vartoja ne įprastine šių žodžių prasme. „Miestiškas“ mokslas nėra tas, kurio atstovai gyvena miestuose, o kaimiškas – kaimuose. Miestiškame moksle tyrėjai bus susiskirstę į atskirų, ganėtinais siaurų problemų ar jų sancaupų tyrimą – „miestus“, aiškiai atskirtus ir net gerokai nutolusius nuo kitų „miestų“, kuriuose tyrėjai koncentruojasi ties visiškai kitomis mokslinėmis problemomis. Atitinkamai „kaimiškuose“ moksluose tiriamos temos yra išsibarsčiusios dideliuose plotuose ir jų tyrėjų interesų sferos yra gerokai platesnės.

jis nepriklauso nuo vidinės mokslininkų savivokos – kiekviena iš penkių disciplinų egzistuoja objektyviai, mat kiekvienas iš šių mokslų tiria savąjį objektą specifiniu, tik jam vienam būdingu būdu (Steuer 2003: 42). Disciplinos išskirtinumą sudaro unikalus jos tyrimų objekto ir metodų derinys (Steuer 2003: 64). Skirtumus tarp šių disciplinų Steueris demonstruoja analizuodamas skirtingų mokslų atstovų darbus, skirtus šešioms temoms: nusikalstamumui, migracijai, šeimai, pinigams, būstui, religijai.

Visai pagrįstai gali kilti klausimas, o kaip reikėtų vertinti vidinius kiekvienos disciplinos teorinius ir metodologinius debatus? Steueris yra griežtas natūralistas, iš esmės pripažįstantis šiuo metu ne itin populiarią mokslo vienybės idėją, skelbiančią, jog nėra esminių skirtumų tarp gamtos ir socialinių mokslų (2003: 7), o tokio vieno mokslo tikslas esąs visų pirma suprasti ir turėti galimybę kontroliuoti tiriamuosius reiškinius (nors Steueris pripažįsta, jog pirma ne būtinai reiškia antra (2003: 23)). Vadinasi, bet kokios anti-natūralistinės socialinių mokslų prieigos jo teorijoje yra paprasčiausiai eliminuojamos, jas Steueris laiko nemokslinėmis, vadindamas jas trimis nevalidžiomis alternatyvomis socialiniams mokslams – socialiniais apreiškimais, socialine kritika ir socialine poezija (Steuer 2003: 54–60). Šitaip Steueris išvengia intradisciplininės teorinės ir metodologinės divergencijos problemos, visiškai nekilusios išorinių stebėtojų poziciją pasirinkusiems Turneriui ir Becheriui.

Tačiau jei, pasak Steuerio (2003: 391–393), penkios dabartinės socialinių mokslų disciplinos savo tyrimais padengia visas socialinio gyvenimo sritis, tai kaip tuomet galimas tarpdisciplininis tyrimas?

Tarpdisciplininių studijų statusą Steueris (2003: 79–81) priskiria kelioms tyrimų sritims, tokioms kaip industriniams santykiams (*industrial relations*), vadybai, medijų studijoms ir tarptautiniams santykiams. Visgi šios tyrimų sritys kokybiškai skiriasi nuo disciplinų – tarpdisciplininės sritis vienija tik tyrimų objektas, jos neturi savų metodų. Tad Steuerio tarpdisciplininės tyrimų sritis tiksliau būtų vadinti daugiadisciplininėmis. Kiekviena disciplina čia neabejotinai įneša savąjį indėlį, tačiau jokia konvergencija tarp jų nevyksta, nes ji iš principo neįmanoma. Maža to, toks daugiadisciplininis tyrimas nesukuria jokio pridėtinio žinojimo, papildančio jau egzistuojantį disciplininį. Kaip ironiškai pažymi Steueris, juk „norėdami sukurti naują metodiką bilietų į Pasaulio futbolo čempionatą platinimui veikiausiai kreipsitės į ekonomistą [disciplinos atstovą], o ne sporto studijų [daugiadisciplininės tyrimų srities] specialistą“ (Steuer 2003: 79).

IŠVADOS

Šiame straipsnyje nebuvo siekiama išsamiai išanalizuoti disciplinų ir tarpdisciplininių tyrimų apibrėžtis, bet apžvelgiant populiariausias discipliniškumo teorijas klausti, kokiomis sąlygomis apskritai galima mąstyti tarpdiscipliniškumą. Iš straipsnyje pateiktų šiandien populiarių discipliniškumo sampratų matyti, jog būtina tarpdisciplininių tyrimų sąlyga (jau nekalbant apie sėkmingą jų vykdymą) yra neesencialistinis požiūris į disciplinas, nepripažįstantis jokių esminių ir nepriklausomai nuo aplinkybių išliekančių disciplinų bruožų. Šiuolaikiniuose metateoriniuose debatuose esencialistiniam požiūriui atstovauja kai kurių mokslo filosofų pozicija, postuluojanti būtiną metodologinę akademinės disciplinos vienovę, o jai oponuoja socialinių mokslų įkvėpto požiūrio į disciplinas atstovai, bandantys apibrėžti disciplinas kitais kriterijais nei teorinė ar metodologinė koherencija.

Šis metateorinis tyrimas kelia ir klausimų, išėinančių už jo ribų į empirinių socialinių mokslų sferą: kiek plačiai tarp šiuolaikinių akademikų yra paplitusi neesencialistinė dis-

ciplininė savivoka, kuri akademinio pasaulio dalis mano, kad disciplinos turi objektyvius pagrindus? Gal būtent neesencialistinio požiūrio stoka lemia tai, jog nūdienėse mokslinėse diskusijose neretai diskutuojama tarpdisciplininių tyrimų efektyvumo tema⁹.

Gauta 2013 09 15
Priimta 2014 02 10

Literatūra

1. Abbott, A. 2001. *Chaos of Disciplines*. Chicago, London: University of Chicago Press.
2. Backhouse, R. E.; Fontaine, E. 2010. "Introduction", in *The History of the Social Sciences Since 1945*, eds. R. E. Backhouse, E. Fontaine. Cambridge, UK, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 1–16.
3. Becher, T. 1989. *Academic Tribes and Territories. Intellectual Enquiry and the Cultures of Disciplines*. Buckingham; Bristol [Pa.]: The Society for Research into Higher Education; Open University Press.
4. Gedutis, A. 2012. „Filosofija. Sociologija XXI a.: žvilgsnis iš Marso“, *Filosofija. Sociologija* 23(1): 3–17.
5. Gedutis, A.; Kraniauskas, L. 2013. *Socialinių ir humanitarinių mokslų vertinimo praktikos Lietuvoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
6. Geertz, C. 2005. „Sumišę žanrai: socialinės minties pokyčiai“, in C. Geertz, *Kultūrų interpretavimas*, sud. A. Sverdiolas, vertė E. Platelis. Vilnius: Baltos Lankos, 52–70.
7. Herbst, S. 2008. "Disciplines, Intersections, and the Future of Communication Research", *Journal of Communication* 58(4): 603–614.
8. Kabelka, G. 2012. „Lietuvos filosofijos raida 1969–2010: apimtis, institucijos, leidiniai“, *Problemos* 81: 109–123.
9. Kačerauskas, T. 2013. „Akademinės teritorijos ir jų ribos“, *Filosofija. Sociologija* 24(1): 2–10.
10. Kanišauskas, S. 2011. „Transdisciplininis projektas: proveržis į mokslų ir praktikos sintezę“, *Problemos* 80: 107–115.
11. Kraniauskas, L. 2000. „Lietuvos sociologijos istorijos bruožai (I)“, *Sociologija: mintis ir veiksmas* 3–4: 105–121.
12. Kraniauskas, L. 2001. „Lietuvos sociologijos istorijos bruožai (II)“, *Sociologija: mintis ir veiksmas* 3–4: 5–23.
13. Kraniauskas, L. 2002. „Diskurso sąvoka sociologiniame-istoriniame akademinės disciplinos tyrime (metodologinės pastabos)“, *Problemos* 61: 70–82.
14. Poviliūnas, A. 2009. „Viešoji sociologija Lietuvoje: pro et contra“, *Sociologija: mintis ir veiksmas* 2(25): 53–61.
15. Samalavičius, A. 2006. „Akademinės bendruomenės ir universiteto kultūros“, *Logos* 46: 6–13.
16. Samalavičius, A. 2010. *Universiteto idėja ir akademinė industrija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
17. Snow, C. P. 1993 [pirmasis leidimas 1959]. *The Two Cultures*. Cambridge, UK, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
18. Steuer, M. 2003. *The Scientific Study of Society*. Boston, Dordrecht, London: Kluwer Academic Publishers.
19. Švedas, A. 2009. *Matricos nelaisvėje: sovietmečio lietuvių istoriografija (1944–1985)*. Vilnius: Aidai.
20. Turner, S. 2000. "What are Disciplines? And How is Interdisciplinarity Different?", in *Practising Interdisciplinarity*, eds. P. Weingart, N. Stehr. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 46–65.
21. Viliūnas, G. (sud.). 2004. *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
22. Wagner, P.; Wittrock, B.; Whitley, R. (eds.). 1991. *Discourses on Society: The Shaping of the Social Science Disciplines*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
23. Wallerstein, I. et al. 2002. *Atverkime socialinių mokslų gelmes: C. Gulbenkiano socialinių mokslų pertvarkymo komisijos pranešimas*. Vertė I. Matonytė. Vilnius: Knygiai.

⁹ Vien 2012 m. Baltijos jūros regione šis klausimas keltas dviejuose tarptautiniuose renginiuose – sausio 26–27 d. Lietuvos jaunuųjų mokslininkų sąjungos dienomis Vilniuje organizuotoje konferencijoje „Interdisciplinarity: How to Make it Work“ bei spalio 4–5 d. Lundo universitete Švedijoje surengtame seminare „What is Interdisciplinary Success?“

KĘSTAS KIRTIKLIS

What are academic disciplines, and how is interdisciplinarity conceivable?

Summary

The article deals with the premises which allow the idea of interdisciplinarity. It analyzes three contemporary theories which define disciplines. Two of them, inspired by sociology and anthropology of science, take a non-essentialist point of view and define disciplinarity using the external – social and political – characteristics. The third approach provides the essentialist definition of an academic discipline based on the discipline inner methodological coherence. The article argues that the interdisciplinarity is conceivable only if the non-essentialist attitude towards the disciplines is assumed.

Key words: academic disciplines, interdisciplinarity, sociology of science, methodology of social sciences